

Донецька обласна державна адміністрація
Управління культури і туризму
Донецька обласна універсальна наукова бібліотека
ім. Н. К. Крупської
Відділ науково-методичної роботи і соціологічних
досліджень

**Оновлена земля шанує пам'ять
Кобзаря
(Т. Г. Шевченко і донецький край):
*методико-бібліографічні матеріали***

Донецьк 2010

**ББК 83.3 (4 Укр) 5-8 Шевченко
О-59**

Оновлена земля шанує пам'ять Кобзаря (Т. Г. Шевченко і Донецький край) : метод.-бібліогр. матеріали / Донец. облдержадмін., упр. культури і туризму; Донец. обл. універс. наук. б-ка ім. Н. К. Крупської ; уклад. Н. П. Супрунець. – Донецьк, 2010. – 14 с.

Укладач:	Н. П. Супрунець
Редактор:	Т. С. Литвин
Науковий редактор:	Н. В. Петренко
Відповідальний за випуск:	Л. О. Новакова, засл. працівник культури України

© Донецька ОУНБ
ім. Н. К. Крупської, 2010

В історії культури кожного народу є митці, імена яких, як найдорожча національна святиня й гордість, овіяні особливою любов'ю і славою. Таким митцем України по праву є Тарас Шевченко – геніальний поет і художник, мислитель, який із найбільшою повнотою відбив у своїй творчості прагнення, надії і думки народу.

Як і вся Україна, Донеччина свято шанує пам'ять Великого Кобзаря. І хоча за свого життя Тарас Григорович ніколи не бував у Донбасі, з нашим краєм його пов'язують друзі, знайомі, родичі. Одним з таких друзів був наказний отаман Азовського, а пізніше Чорноморського козачого війська Яків Герасимович Кухаренко, відомий на той час літератор, який не тільки шанував поета, а й підтримував його морально й матеріально. Це до нього мріяв Тарас «податися на Чорноморщину» і відпочити деякий час після тяжкого заслання.

Пристрасним популяризатором творчості Т. Шевченка був засновник маріупольських гімназій, педагог, публіцист, історик та громадський діяч Феоктист Авраамович Хартахай. Ще студентом Харківського університету він вступив до гуртка «Освічених українців», які ставили собі за мету розповсюдження і популяризацію творчості Великого Кобзаря. Деякі дослідники стверджують, що під час навчання у Петербурзі Хартахай входив до гуртка, який Шевченко створив із студентів Петербурзького університету. Існує навіть легенда, що поет подарував Хартахая примірник свого «Кобзаря», куди власноруч дописав рядки, вилучені цензурою.

Широко відома промова, яку Феоктист Авраамович вимовив над гробом великого поета, назвавши його «соловейком», «батьком», «сонечком ясним», «утіхою України». Як дорогоцінну реліквію до кінця своїх днів зберігав Хартахай листочки з лаврового вінка, що був покладений на голову покійного поета і китицю з його гроба. Ставши засновником і першим директором маріупольських гімназій, Феоктист Авраамович широко пропагував серед жителів міста творчість Т. Г. Шевченка.

Вшанування пам'яті Кобзаря на Донеччині бере початок з 1907 р., коли члени драматичного гуртка рудника «Ветка» влаштували виставу «Назар Стодоля» за однойменною п'єсою Т. Г. Шевченка, а пізніше, у 1908 р., представили на суд глядачів виставу «Невольник». Нині в Донецькому обласному краєзнавчому музеї зберігається унікальний документ – афіша драматичного гуртка про виставу «Назар Стодоля».

30 січня 1911 р. українська громадськість готувалася відзначити 50-річчя з дня смерті Кобзаря. «Народная газета Бахмутского земства» повідомляла, що Бахмутська міська дума (зараз м. Артемівськ) виділила і

передала Шевченківському комітету кошти для будівництва пам'ятника поету в Києві у зв'язку з 50-річчям з дня його смерті.

9 березня 1914 р. виповнювалося 100 років від дня народження Великого Кобзаря. Не дивлячись на заборону царського уряду, ця дата була відзначена у Донбасі. Газета «Бахмутская копейка» відгукнулася на ювілей Шевченка статтями «Крамольный поэт» та «Памяти украинского батька», а члени драматичного гуртка залізничної школи на станції Юзово, а також члени музично-драматичного товариства у м. Бахмут відзначили ювілей постановкою п'єси «Назар Стодоля».

Після революції 1917 р. на Донеччині стали частіше звертатися до творчості геніального українського поета. У 1920 р. у м. Маріуполь вийшла з друку невелика збірка творів Т. Шевченка «Маленький Кобзар». Книжка була любовно ілюстрована малюнками місцевого художника А. Петруся: портрет Тараса Григоровича, хата, де він народився, його могила в Каневі. Цього ж року у Бахмуті вийшла книжка «Тарас Григорович Шевченко», на титульній сторінці якої зазначено: «Видання Бахмутського районного відділу народної освіти, 1920», ім'я автора було відсутнє. Це по суті біографічний нарис про Т. Г. Шевченка, побудований на основі книги О. Кониського «Тарас Шевченко-Грушівський: Хроніка його життя». На першій сторінці книжки надрукований вірш О. Кониського «На смерть Тараса Шевченка», а на останній – шевченківський «Заповіт».

У грудні 1922 р. губернський відділ народної освіти прийняв рішення про відзначення пам'ятних дат у школах Донеччини. Серед них було зазначено ім'я Тараса Григоровича Шевченка. На знак вшанування пам'яті Великого Кобзаря в 30-ті та подальші роки ХХ ст. навчальні заклади, заклади культури, мистецтва, а також підприємства області були названі ім'ям Т. Г. Шевченка. Зараз ім'я народного Кобзаря носять Горлівська та Красноармійська центральні міські бібліотеки, бібліотека-філія № 6 Краматорської та бібліотека-філія № 4 Макіївської міських ЦБС.

Цікаві факти про назви населених пунктів ім'ям Шевченка містить видання «Історія міст і сіл Української РСР в 26 т. Донецька область» (К., 1970). За даними цього довідника у 12-ти сільських районах області були села Шевченко, що свідчить про прагнення жителів увіковічити ім'я поета.

Ще одним свідченням вшанування пам'яті Кобзаря стало відкриття 5 вересня 1939 р. на центральній вулиці Донецька – вулиці Артема – нового кінотеатру, названого на честь видатного поета, збудованого за проектом архітектора Л. О. Теплицького. В центрі головного фойє на

фоні червоного мармуру була встановлена скульптура поета. В ній відливаються золотом безсмертні слова Шевченкового «Заповіту»:

І мене в сім'ї великій,
В сім'ї вольній, новій,
Не забудьте пом'янути
Незлим, тихим словом.

Кінотеатр ім. Т. Г. Шевченка став одним із центрів культурного життя у Донецьку. Тут завжди багатолюдно, він приваблює глядачів своїми прекрасними залами, сучасною технікою і високою культурою обслуговування.

Знаменною датою в культурному житті Донецька і всього Донбасу стало 8 вересня 1955 р. Саме цього дня урочисто на бульварі Шевченка, поруч з обласною книгозбірнею, був відкритий пам'ятник Кобзарю, створений київськими скульпторами М. К. Вронським та О. П. Олійником за проектом архітектора В. О. Шапоренка. На барельєфі відтворені події з життя Т. Г. Шевченка і важливі епізоди його творів: поет читає твори своїм вірним друзям, Катерина залишає батькову хату, українські селяни-повстанці кують зброю, кріпаки слухають живий спів Кобзаря.

У зв'язку з відкриттям пам'ятника Т. Г. Шевченку поет Віктор Соколов написав вірш «До пам'ятника Кобзареві», в якому є такі рядки:

Він прийшов на Донбас
Як до рідного дому.
І спинився Тарас
На бульварі новому.
А навкруг без кінця
Рідні діти і внуки
Простягли до співця
Роботящі руки.

Пам'ятники Т. Г. Шевченку були споруджені й в інших містах Донецької області – Авдіївці, Добропіллі, Красноармійську, Маріуполі, Слов'янську.

Своєрідним подарунком шанувальникам творчості Кобзаря став Шевченківський сад у Донецькому ботанічному саду, де зібрані дерева, квіти і навіть трави, які згадував поет у своїх творах. Загалом працівники саду нарахували майже 120 найменувань рослин, які згадуються у шевченківських рядках.

У травні 2002 р., під час проведення Міжнародного Шевченківського літературно-мистецького свята «В сім'ї вольній, новій» в обласній універсальній науковій бібліотеці ім. Н. К. Крупської було відкрито Літературно-художній музей Т. Г. Шевченка, експозиція якого

налічує понад 1000 експонатів. Головна мета діяльності музею – надання всім шанувальникам Т. Г. Шевченка вільного доступу до його творчого спадку, який є духовним заповітом генія своїм нащадкам. Літературно-художній музей став осередком творчих зустрічей відвідувачів з видатними українськими письменниками, поетами, громадськими діячами – Дмитром Павличком, Еммою Андієвською, Левком Лук'яненком, представниками «Земляцтва Донбасу» у м. Москва. Під час урочистостей, присвячених Кобзарю, у музеї організуються виступи фольклорних колективів, літературно-музичні композиції тощо. Постійними відвідувачами музею є учні та студенти навчальних закладів міста і області, закордонні делегації.

Чи не найпереконливіше висловили за своїх земляків почуття пошани і поваги до Великого Кобзаря письменники, творчість яких починалась і розгорталась на донецькій землі.

У формі присяги на вірність Шевченковим ідеалам С. Ф. Черкасенко ще на початку минулого століття писав:

«Учітеся!» – ти нам прорік, –
«Борітеся з ярмом неволі!» –
І певен будь: юнацький вік
Ми не змарнуєм вітром в полі.

Пізніше у творах письменників Донеччини образ Кобзаря почав набирати поліфонічного звучання, розкриваючись у найрізноманітніших проявах його життєвого і творчого шляху. Так, Володимир Сосюра, неодноразово звертаючись до образу славного поета-пророка, як і С. Ф. Черкасенко, віддає шану його поетичному і пророчому генію:

Спи спокійно, поет! Ми, нащадки твої,
Пронесем крізь віки твоє ім'я,
Крізь колючі вітри, крізь жорстокі бої,
Батьківщини сини незборимі!

Особливо любив твори Тараса Григоровича видатний донецький поет Павло Григорович Безпощадний. Саме під впливом поезії Шевченка він почав писати свої твори. Пізніше П. Безпощадний згадував: «І коли декількома роками пізніше я починав писати свої вірші, то переді мною завжди яскравим живим прикладом стояла горда і нескорима муза Шевченка...».

Ось що писав поет про вшанування пам'яті Т. Шевченка у Донбасі:

В семью трудового Донбасса
Ты песней вошел, как заря,
Здесь чтут и читают Тараса
Народной души Кобзаря.

Образ Тараса Шевченка – людини, поета, художника і філософа-пророка увійшов до творчого доробку багатьох донецьких письменників. Його ми зустрічаємо у віршах В. Соколова, Г. Кривди, Г. Гордасевич, В. Стуса, С. Жуковського, І. Білого, Л. Талалая, О. Орача, О. Шапурми, Л. Кир'якова, у прозі П. Байдебури, В. Пеунова, І. Костири, у критичних нарисах І. Дзюби, у важких драматичних роздумах про трагедію рідного українського слова на донецькій землі О. Тихого та інших митців.

Зверталися і звертаються до образу Т. Г. Шевченка і його творчості театри Донецька. На сцені українського музично-драматичного театру (зараз Донецький національний академічний український музично-драматичний театр) у 1964 р. була поставлена вистава «Марина» за твором українського драматурга Миколи Зарудного за мотивами творів Шевченка. Через 20 років, у 1984 р., образи шевченківських героїв були відтворені у виставі «Мати-наймичка». Незабутнім подарунком донецьким глядачам стала літературно-музична композиція «Думи мої, думи...», прем'єра якої відбулася 2004 р., у Рік духовності на Донеччині.

До 150-річчя від дня народження поета у Донецькому державному російському театрі опери і балету (зараз Донецький національний академічний театр опери і балету ім. А. Б. Солов'яненка) був поставлений балет «Оксана» за мотивами поеми «Слепая». Треба відзначити, що цей балет був поставлений вперше в Донецьку і був першим в Україні. Музику до балету написав заслужений діяч мистецтв УРСР В. Гомоляка, а лібрето – донецький журналіст О. Лукацький. У своїй рецензії літературний критик А. Клочья відзначав: «Композитор Гомоляка в своїй музиці, творчо використовуючи мотиви українських народних пісень та танців, наситив її шевченківським духом – і гнівним, і бунтарським». Майстри оперного мистецтва подарували глядачам вистави за мотивами поем «Катерина» (1961 р.) та «Наймичка» (1991 р.).

Кожного року театральні колективи відзначають день народження Т. Г. Шевченка масштабними концертами, участь в яких беруть актори театрів з інших областей України.

Творчі заходи на честь Великого Кобзаря проходять в концертній залі ім. С. Прокоф'єва Донецької обласної філармонії, на різних концертних майданчиках, у навчальних закладах – концерти «Прометей українського світу», «Музи в житті Т. Шевченка», «Я так ніжно їх любив», лекторії «Вічне слово Кобзаря», «Непогасний світоч», «Великий син великого народу» тощо.

Слово Т. Шевченка стало орієнтиром і головним критерієм художнього доробку донецьких митців чи вихідців з донбаського краю, найталановитішим з яких була присуджена найвища відзнака нашої

країни – Національна премія України імені Тараса Шевченка у галузі культури та мистецтва. Нею були нагороджені у різний час Володимир Сосюра, Микола Рибалко, Леонід Талалай, Владислав Титов, Микола Руденко, Василь Стус (помертньо), Іван Дзюба, Леонід Биков, Анатолій Солов'яненко. У 2003 р. лауреатом Шевченківської премії став колектив Донецького обласного академічного українського музично-драматичного театру (зараз Донецький національний академічний український музично-драматичний театр).

У збірці Миколи Рибалки «Незакатная звезда», яка була відзначена Шевченківською премією у 1985 р., особливу увагу привертає поезія «Запевала» про фронтового заспівувача, який дуже любив вірші українського поета Тараса Шевченка:

Он был наш ротный запеваля,
Умел словом развеять грусть.
И в час короткого привала
Стихи читал нам наизусть.
О чернобровой Катерине,
О седоусом кобзаре,
О сиротине-Украине
Да тяжко стонущем Днепре...
«Люблю я до смерти Тараса!» –
Бывало, скажет и вздохнет.
И снова огненные трассы
Чертили дымный небосвод.

Наш славетний земляк Володимир Сосюра писав: «У моїй творчості Шевченко – це як сонце для всього сущого... Дихання шевченківського генія я відчував, коли починав поетичний шлях, і відчуваю й зараз в силі його неперевершеного гніву, його безсмертної любові». Поет завжди підкреслював, що саме у Шевченка він вчився любити Україну, служити своєму народові, жити його мріями, стражданнями, радощами.

На могилу приносять розкішні вінки
з пишних квітів садів України
кароокі дівчата, стрункі юнаки –
і всміхаються гори й долини...
І щасливий Дніпро зустрічає дідів
і жінок – батьківщини окрасу,
і гримить «Заповіту» безсмертного спів
на високій могилі Тараса.

Одним з цікавих аспектів теми «Т. Г. Шевченко і донецький край» є відомості про родичів поета, що жили й живуть на Донеччині. Про

родинні зв'язки поета з Донбасом опубліковані статті місцевих краєзнавців у газетах «Донеччина», «Комсомольская правда», «Акцент України», «Кочегарка» (м. Горлівка), «Енакиевский рабочий» та ін.

Так, у селищі Ялта Першотравневого району, а пізніше у с. Старченкове Володарського району у 50-ті роки минулого століття працювала вчителем біології та хімії Параска Іванівна Шевченко – правнучка Великого Кобзаря, яка мала навіть відповідну довідку про свою причетність до імені Шевченка. Народилася вона у с. Кирилівка на Черкащині, в тому краї, де босими ногами топтав стежки малий Тарас. Вийшовши заміж за Генріха Боярського, вона не захотіла змінювати свого, освяченого українським народом, прізвища.

У Параски Іванівни були сестри Ганна та Ольга. Ганна Іванівна у свій час згадувала: «Наша мати Христина, дочка Трохима Йосиповича, а Йосип – брат Тараса Шевченка. Говорять, що наш великий предок був на хрестинах у Трохима, дуже любив його. Наша мати вийшла заміж за свого родича – Івана Семеновича Шевченка. Було в них чотирнадцятеро дітей. Та недовго жили малята. Народжувалися і вмирали. І залишилось нас троє: я, Параска і Ольга». Ганна Іванівна теж була вчителькою, працювала у школах Артемівська, Маріуполя.

Найменша з сестер, Ольга Іванівна, закінчила Артемівський кераміко-механічний технікум і разом з чоловіком за призначенням переїхала до селища Пантелеймонівка працювати на вогнетривкому заводі. Після виходу на пенсію до Ольги переїхала жити Ганна Іванівна. А Параска Іванівна, досягнувши пенсійного віку, переїхала жити на Волинь.

Краєзнавці простежили також шлях сина Параски Іванівни – Людвіга Генріховича, який спочатку працював головним агрономом у Старченковому, потім закінчив аспірантуру, став кандидатом, а згодом доктором сільськогосподарських наук.

У 2006 р. в газеті «Донеччина» з'явилася публікація краєзнавця з Володарська Миколи Куценка, який був знайомий з Параскою Іванівною Шевченко і ретельно досліджував родинні зв'язки поета з Донеччиною, життя членів сім'ї правнука поета Тихона Никодимовича Іщенка, які мешкають у Маріуполі, Володарському районі. З праправнуками Шевченка автор публікації зустрічався особисто, почув і записав багато цікавих фактів про рідних поета.

Декілька років тому з'явилася інформація про праправнучку Тараса Григоровича Галину Леонідівну Шимонко (за дівоцтва Шевченко), яка проживає у м. Вуглегірськ поблизу Єнакієвого. Вона є двоюрідною праправнучкою Шевченка по лінії старшого брата Кобзаря – Микити. У

рідної сестри Галини Шимонко, що мешкає в Києві, зберігається сімейна реліквія – перше видання «Кобзаря» з дарчим написом поета брату Микиті, яка передається з покоління в покоління.

Час від часу у місцевих періодичних виданнях з'являються публікації краєзнавців про нащадків поета, які проживають у Горлівці, Артемівську.

Вшанування пам'яті Т. Г. Шевченка, популяризація його творчого спадку – невід'ємна частина роботи бібліотек області, які вже мають великий досвід проведення різноманітних масових заходів. Підтвердженням цього став обласний огляд діяльності бібліотек «І подвиг Прометея, і велич Кобзаря», проведений Донецькою обласною універсальною науковою бібліотекою ім. Н. К. Крупської у 2004 р.

Висвітлюючи тему «Т. Г. Шевченко і донецький край», бібліотечні працівники з метою наочної популяризації можуть організувати книжково-ілюстративні виставки «Кобзар і Донеччина», «Навічно в пам'яті і в серці», на яких доречно представити твори донецьких письменників та поетів, присвячені Кобзарю, твори донецьких літераторів – лауреатів Національної премії України імені Тараса Шевченка, матеріали про мистецькі заходи – концерти, театральні постановки, конкурси читців та ін.

Жвавий інтерес у відвідувачів бібліотек викликають виставки творів художників-аматорів, майстрів декоративно-прикладного мистецтва, на яких представлені картини, вишиті рушники з портретами Тараса Григоровича, героїв його творів, зображенням подій Шевченківських поезій.

Привернуть увагу користувачів віртуальні подорожі по музеях України, Росії, інших країн, де зберігаються картини, малюнки, гравюри, виконані Шевченком у різні періоди його життя, а також до Національного музею Т. Г. Шевченка у Києві, заочні екскурсії до літературно-меморіального будинку-музею поета у Києві, Шевченківського національного заповідника у Каневі, музею Т. Шевченка у Донецькій обласній універсальній науковій бібліотеці ім. Н. К. Крупської, по шевченківських місцях.

З метою популяризації творчого спадку Т. Г. Шевченка бібліотеки можуть оголосити різноманітні конкурси: на краще виконання творів Т. Г. Шевченка і творів, йому присвячених, пісень на слова Шевченка, на кращий літературний твір, твір самодіяльного образотворчого та декоративно-прикладного мистецтва, малюнків про життєвий шлях народного поета і художника та ілюстрацій до його творів, екслібрисів шевченківської тематики. Назвами конкурсів можуть бути «І оживе про

тебе світла пам'ять на моїй оновленій землі», «В сім'ї вольній, новій», «Кобзареві передзвони», «Живе в народі Шевченкове слово» та ін.

Тему «Шевченко і донецький край» можна розкрити за допомогою таких форм як літературно-музичний вечір, поетичний альбом, читацька конференція, шевченківські читання тощо. Зацікавлять користувачів зустрічі з письменниками, поетами, які присвятили свої твори Т. Г. Шевченку, як з професійними, так і аматорами.

Наприклад, літературно-музичний вечір «Донеччина вклоняється Великому Кобзареві» рекомендуємо провести за такою програмою:

1. «Т. Г. Шевченко: життя, творчість, світогляд». Вступне слово.
2. «У назвах, бронзі і граніті...» Шевченківські місця в Донецьку та області.
3. «Наш вінок Кобзареві». Образ Т. Шевченка в творчості донецьких літераторів.

Докладніше познайомити відвідувачів бібліотек з творчістю донецьких поетів зможе поетичний альбом «Поетичний вінок Кобзареві». Методика організації й проведення поетичного альбому надається у виданні Донецької обласної універсальної наукової бібліотеки ім. Н. К. Крупської «Від традицій до інноваційного пошуку» (Донецьк, 2005). Першу сторінку альбому радимо провести у формі бібліографічного огляду «Донецька літературна Шевченкіана» біля однойменної книжкової виставки. Друга сторінка може бути представлена у формі літературної композиції «Земний уклін тобі, Кобзарю» за участю читачів – шанувальників поетичного слова, поетів-аматорів, членів літературних клубів. До виконання можна запропонувати твори: Л. Талалай «Шевченко на Україні 1859 року», С. Жуковський «Пісня», «Воля», «У Києві на Подолі...», О. Лаврентьева «Тарасова ніч», «И выпала ж доля! Бессмертный родился в неволе...», Б. Білаш «Кобзарь», В. Юречко «Живе поміж нас...», «Кобзар», «Розмова з пам'ятником у Харкові».

Пропонуємо також провести усний журнал «Великий співець українського народу», на сторінках якого розповісти про Шевченка-поета, Шевченка-художника, про те, як шанують Кобзаря в нашому краї. Сторінками усного журналу можуть стати:

1. Поетична спадщина Кобзаря. Літературна композиція, виконання пісень на слова Т. Шевченка.
2. Шевченко-художник. Експонування репродукцій картин, або віртуальна подорож до музеїв, що зберігають образотворчі роботи Тараса Григоровича.

3. Вшанування пам'яті Т. Г. Шевченка на Донеччині. Конкурс на кращий прозовий або поетичний твір, присвячений поету.

Цікавими для відвідувачів бібліотек стануть літературно-тематичні подорожі «Увіковічення імені Т. Г. Шевченка в Донецькому краї», під час яких вони зможуть дізнатися про вулиці, заклади культури, які носять його ім'я, пам'ятники поету, що споруджені в різних містах нашої області.

Діяльність бібліотек з розкриття теми «Т. Г. Шевченко і Донецький край» повинна відбуватись у координації з освітніми, культурними, мистецькими закладами, громадськими організаціями, місцевими відділеннями Національної спілки письменників України, аматорами художнього слова, образотворчого мистецтва.

У підготовці та проведенні бібліотечних заходів радимо використати наступні джерела:

– Каталог видань творів Т. Г. Шевченка. Нотографія. Дискографія: Із фондів Донец. обл. універс. наук. б-ки ім. Н. К. Крупської / упр. культури Донец. облдержадмін., Донец. обл. універс. наук. б-ка ім. Н. К. Крупської, літ.-худож. музей Т. Г. Шевченка ; ред.-упоряд. : Н. П. Авдєєнко, Г. М. Вальдовська, О. Г. Полева. – Донецьк : Схід вид. дім, 2004. – 44 с.

– Літературно-художній музей Т. Г. Шевченка / упр. культури Донец. облдержадмін., Донец. обл. універс. наук. б-ка ім. Н. К. Крупської ; авт. тексту Н. Авдєєнко, О. Полева ; комп'ютер. набір О. Кушина ; фото В. Розумейко, І. Ткаченко. – Донецьк : Діком-прес, 2002. – 7 с. : іл.

– Обніміться ж, брати мої...: Вірші. Проза. Публіцистика / упоряд. С. В. Жуковський. – Донецьк : Журн. «Донбас», 2002. – 299 с.

– Шевченко, А. В. Т. Г. Шевченко та Донеччина : красзн. нарис / А. В. Шевченко, Донец. обл. упр. культури, Артемів. держ. іст.-красзнав. музей. – Донецьк : Лебідь, 1994. – 28 с.

– Яруцкий, Л. Д. Мариупольская мозаика: докум. повести и рассказы краеведа / Лев Яруцкий. – Мариуполь : Приазов. рабочий, 2002. – Т. 2. – С. 6–18.

* * *

– Бібліотеки області – до ювілею Великого Кобзаря // Жизнь. – 2004. – 6 марта.

– Винниченко, О. Праправнучка Кобзаря живе у Вуглегірську / О. Винниченко // Донеччина. – 2005. – 16 черв. (№ 36). – С. 5.

– Вільний, І. «Щоб слово полум'ям взялось, щоб людям серце розтопило...» / І. Вільний // Світлиця : Додат. до газ. «Донеччина». – 2004. – 21 трав.

- Жиліна, З. Шевченко з роду Шевченків / З. Жиліна // Донеччина. – 2006. – 26 жовт. (№ 66). – С. 3.
- Іванова, Н., Розумейко, В. Вшанування пам'яті Великого Кобзаря на Донеччині / Н. Іванова, В. Розумейко // Меркурій. – 2002. – № 5. – С. 11–12.
- Куценко, М. Ми тісно пов'язані з ім'ям Кобзаря / М. Куценко // Донеччина. – 2005. – 17 листоп. (№ 69). – С. 3.
- Куценко, М. Нащадки Великого Кобзаря / М. Куценко // Донеччина. – 2006. – 26 жовт. (№ 66). – С. 3.
- Лемешенко, Н. Великий Кобзар і Донеччина / Н. Лемешенко // Шкільна б-ка. – 2004. – № 1. – С. 29–31.
- Маринин, А. Наследие великого поэта востребовано временем / А. Маринин // Жизнь. – 2004. – 6 марта.
- Терентьєва, М. Тарасова правнучка / М. Терентьєва // Донеччина. – 2005. – 8 верес. (№ 53). – С. 3.
- Терещенко, В. Шевченківські сторінки в історії Артемівщини / В. Терещенко // Вперед. – 2008. – 5–6 берез. (№ 26). – С. 30.

Web-ресурси:

- Бібліотека української літератури. – Режим доступу : <http://www.ukrlib.com/ua>. – Заголовок з екрану. – Мова укр., рос.
- Кобзар: В сім'ї новій. – Режим доступу : <http://kobzar.info>. – Заголовок з екрану. – Мова укр., англ.
- Національний музей Тараса Шевченка. – Режим доступу : <http://shevchenkomuseum.com.ua>. – Заголовок з екрану. – Мова укр.
- Тарас Шевченко. Кобзар. – Режим доступу : <http://poetyka.uazone.net/kobzar>. – Заголовок з екрану. – Мова укр.
- Українська класика, рукописи, стародруки. – Режим доступу : <http://www.nbu.gov.ua/eb/ukr.html>. – Заголовок з екрану. – Мова укр.
- Український центр. – Режим доступу : <http://www.ukrcenter.com>. – Заголовок з екрану. – Мова укр.

Виробничо-практичне видання

**Оновлена земля шанує пам'ять Кобзаря
(Т. Г. Шевченко і донецький край):**

методико-бібліографічні матеріали

Укладач:
Н. П. Супрунець

Редактор:
Т. С. Литвин

Науковий редактор:
Н. В. Петренко

Відповідальний за випуск:
Л. О. Новакова,
засл. працівник культури України